

УДК 821.161.2.09:94(100)“1914/1918”

DOI: 10.31471/2304-7402-2025-21(77)-163-173

УКРАЇНЬСЬКА ХУДОЖНЯ ДОКУМЕНТАЛІСТИКА ПРО ПОДІЇ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Ольга Товт

Ужгородський національний університет;
вул. Університетська, 14, м. Ужгород, Закарпатська область, 88000;
e-mail: o.tovt@meta.ua

Мета статті. В українській літературі про події Першої світової війни, окрім художніх творів, наявний доволі помітний пласт документалістики – щоденникові записи, спогади, публіцистичні статті, мемуаристика, нотатки, сповіді та інші жанрові форми. Дослідити їх – конкретне завдання сучасних літературознавців та істориків. Адже в таких літературно розмаїтих матеріалах приховано як суб’єктивні, так і об’єктивні факти, явища, процеси, що їх зафіксували у своїх творах письменники та очевидці воєнного лихоліття початку ХХ століття. Відповідно до мети й завдань статті використано **методологію** дослідження такого типу прозової творчості: історико-культурний, біографічний, герменевтичний та порівняльно-типологічний методи. У результаті дослідження з’ясовано ідейно-естетичні особливості української документалістики про події Першої світової війни, проаналізовано щоденникові записи та спогади ряду українських авторів як з материкової землі, так і з діаспори, вивчено своєрідність поетики таких творів. Власне, це й становить наукову **новизну** запропонованої студії. Відтак вона має **практичне** значення, адже такі матеріали можуть бути використані на уроках української словесності в сучасній українській школі, у вищих навчальних закладах, у літературознавчих та історичних дослідженнях про події Першої світової війни.

Ключові слова: щоденники, спогади, мемуаристика, документалістика, Перша світова війна.

Окрім художньої прози українських авторів про події Першої світової війни, в нашому національному письменстві та культурі не менш важливе значення має й документалістика. Її ідейно-естетичні особливості спонукають дослідників (колись і тепер) до осмислення її значення та ролі в національно-духовному житті не одного покоління українців. Тож аналізуючи її поліаспектні форми, що подані в жанрах щоденникових записів, мемуарах та спогадах, можна з упевненістю стверджувати, що цей пласт нашої літератури ще не достатньо вивчений. Почасти це сталося тому, що багато матеріалів документальної літератури впродовж

тривалого часу залишалися для дослідників табуйованими, чимало з них знаходилися в архівних сховищах, що з ідеологічних міркувань були за-секречені, а інші зберігалися в книгозбірнях в еміграції і здебільшого були відомі лише діаспорним ученим. Тепер же, коли маємо можливість в часи української державності бодай діткнутися до таких незавершених «документів епохи», надто ж про Першу світову війну, з упевненістю можемо говорити про об'єктивність (за всіх суб'єктивних сприймань подій, фактів та явищ) висвітлення минулого, зокрема воєнного минулого. Власне, такими і сприймаються твори Марка Черемшини, Степана Васильченка, Володимира Винниченка, Олексія Кобця (Варавви). Написані під безпосереднім впливом подій війни, в яких вони то брали участь, то опосередковано сприймали її лихоліття, що позначилося на їх житті і долі.

Відомо, що спогади, щоденники, нотатки належать до мемуарного жанру літератури. Але самі по собі ці жанри за формою, змістом, призначенням дуже здиференційовані. Є щоденники, мемуари, спомини, що їх автори обдуманно пишуть з розрахунком на публікацію. У таких записках вони свідомо оминають різні особистості, побутові, зчаста прикрі й негативні деталі, а навіть і суспільні дрібниці, та акцентують увагу, з їх погляду, на головних питаннях часу, визначаючи своє місце в ньому. Позитивне чи негативне ставлення до подій свого часу автори таких щоденників, спогадів, нотаток виявляють відповідними публіцистичними чи філософськими коментарями та відступами. Зразками таких щоденників є щоденник Т. Шевченка, Андре Жіда, а з новіших – щоденник М. Шаповала, зазначає Гр. Костюк.

Інший тип щоденникових записів – нотатки глибоко особисті, виповнені інтимними фактами, переживаннями, почуваннями, побутово-психологічними сценами, часто оголеними, дразливими, «непристойними». Автора таких щоденникових записів часто зовнішній світ не цікавить, він для них не існує. Письменник увесь у собі, у своїх переживаннях, у своїх пристрастях, у своїх болях і трагедіях.

Третя форма спогадових щоденників – це докладні, але сухі, телеграфічні нотатки: місцевість і дата перебування, назви прочитаних книжок, прізвища людей, з якими зустрічався, інколи – дата і місце зустрічей, усякі події, факти, дрібні епізоди дня, логічно ніби між собою не пов'язані, для читача незрозумілі. Це записи тільки для себе. Тут відсутні всякі публіцистичні оцінки та філософські роздуми. Зразками такої форми щоденників є нотатники Миколи Куліша, зауважує Гр. Костюк.

Є ще й четвертий тип щоденників, спогадів, властивий переважно письменникам. Це нотатки щоденних спостережень, рідкісних вуличних висловів, народних говорів, професійних висловів, випадкових ситуацій, схоплення характеристичних портретів, пейзажів і навіть нових тем, інколи з розгорненою схемою сюжету і таке інше. Це, висловлюючись ме-

тафорично, літературно-мовний банк письменника, звідки він черпає потрібні скарби для нових творів. До такого типу щоденників належать записні книжки М. Коцюбинського, переконує у своїй праці Гр. Костюк.

Якщо аналізувати такого типу прозу українських авторів, то неодмінно звернемо увагу на те, що кожен з них (незважаючи на свої ідейно-політичні переконання та погляди) насамперед прагне до максимально об'єктивного висвітлення тодішньої дійсності, правдивого відображення воєнного лихоліття, спричиненого боями між ворогуючими силами, несприйняттям війни та всіляке протистояння її діям і наслідкам, заперечення «офіційному патріотизмові» як з боку Австро-Угорщини, так і зі сторони Росії, а також спрямування зусиль на здобуття незалежності України. Такі домінуючі мотиви й відчуття є наскрізними в українській художньо-документальній прозі. Повторюємо, представники національного письменства, де б не витворювалися їх духовні цінності, відображали цей період в житті українського народу не лише в художній творчості (згадаймо, приміром, оповідання, повісті Степана Васильченка, Марка Черемшини), а й у документалістиці – у «Щоденнику» Марка Черемшини, в «Окопному щоденнику» Степана Васильченка, в «Записках полоненого» Олексія Кобця та ін. Ці автори документально доводили, як окупанти здійснювали терористичні акції на українських територіях. Скажімо, Марко Черемшина у своєму щоденнику (окремим виданням він чи не вперше був опублікований у Івано-Франківську на початку 2000-их) наводить конкретну подію, що сталася на Покутті: «В Ілінцях дуже позбиткували людей і Народний дім» [1, с. 459] чи «В Рожнові тиф грасує. Зараз, однак, по війську їхали москальські підводи до Кут. Одні з московських солдат, ідучи долів, казали, що йдуть на Чернівці, а другі, що на Перемишль...» [2, с. 462]. З цими записами Марка Черемшини доречно порівняти свідчення Євгена Побігушого (Рена) з його «Мозаїки моїх споминів»: «В Рожнові ... наші зближаються, але дуже хлопців вішають» [3, с. 47]. Чи інші рядки спогадів безпосереднього учасника бойових дій: «В нашій околиці проходив кілька разів фронт. Нам довелось бачити не лише вояків, але теж і повішених на ринку в Коломиї зовсім невинних українців, запідозрених у шпигунстві в користь Росії, а вішати наших людей полюбляли мадяри» [4, с. 52]. Як переконуємося, для обох творців цих спогадів передовсім важать правдиві факти, хоча й не однакове сприйняття ними страхіть війни.

Документальні факти, наведені у споминах Марка Черемшини та Євгена Побігушого (Рена), окрім інформативного матеріалу, несуть у собі ідею служіння рідному підневільному українському народу. Характерний з цього боку запис письменниці Любові Яновської про події Першої світової: «Під час війни в 1914 році склалось Товариство допомоги жертвам війни, і мені чимало довелось прикласти своєї праці до роботи серед галичан, яких табунами пересилали через Київ у нетрі Си-

біру. Ми разом з Черняхівською, Матушівською, Мирною, Старицькою, Вілінською та іншими немало помогли їм то одягом, то харчами» [5, с. 590]. Як зауважує Любов Яновська, царський уряд кваліфікував цю діяльність як справу сепаратистів і відмовляв у грошах. Такі документальні свідчення Черемшини, Побігушого та Яновської відіграють особливу роль не лише як своєрідне віддзеркалення подій часів Першої світової війни, а й як відтворення фактів біографії тих художників слова та громадсько-політичних діячів, які невдовзі зазнали переслідувань та ідеологічних цькувань. А окремі з них були репресовані в роки тоталітарного режиму.

Неабияку ідейно-естетичну цінність мають й «Окопні щоденники» (1914-1917) іншого українського прозаїка та педагога Степана Васильченка. Доречно зазначити, що впродовж багатьох літ ці записи безпосереднього учасника воєнних подій часів Першої світової майже не аналізувалися нашими літературознавцями через заборону офіційної науки говорити про них. Навіть більше, чимало дослідників творчості письменника (Борис Деркач, Віктор Костюченко, Наталя Шумило та ін.) свідомо (знову ж таки через ідеологічні перепони) оминали їх своєю увагою. І лише із здобуттям нашої національної незалежності про ці творіння Степана Васильченка заговорили на повний голос. Вочевидь, документальна правда, зрештою, й людська правда «Окопних щоденників» про страхітливу бійню минулого, про спонуки російського та австро-угорського урядів розпочати цю вражаючу трагедію початку ХХ століття.

Тут доречно зауважити, що майже відразу після виникнення війни українського письменника Степана Васильченка, що перебував на території тодішньої царської Росії в Україні, насильницьки мобілізують і відправляють командиром саперної роти на Західний фронт. Там він вповні відчув жахиття і злигодні солдатського життя й пробув на війні до самого її завершення. Усе, що художник слова бачив і пережив упродовж війни, він з документальною ретельністю занотував у своєму щоденнику. Про стан та умови ведення цих фактографічних записів (чи нотаток або заміток, як зауважує автор) Степан Васильченко пише: «Переживати й записувати разом – це річ, виявляється, майже неможлива. Можна або сидіти та записувати (хоч тоді чи й буде що записувати), хоч переживати – тоді записувати зовсім не в голові» [6, с. 609]. Проте, незважаючи на екстремальні умови («Не доведеться зараз писати, артилерія садить по окопах», 1915), все ж прозаїк під час нетривалого між боями перепочинку, в окопах, у землянці, на позиції бодай і стисло (здебільшого одним-двома реченнями), але щоденно фіксує бачене й пережите ним.

Окрім воєнних дій, в «Окопних щоденниках» письменник-документаліст записує настрої і почуття солдатів, їх героїчні вчинки, військовий побут. Водночас він прискіпливо спостерігає за вчинками воєначальників (полковників та генералів або ж звичайних офіцерів),

фіксує їх некомпетентність у воєнному управлінні, боягузтво у наступах, бездарність та нікчемність на полі бою – на передовій, в окопах, в наступі та в обороні. Разом з тим і їх зверхнє, зневажливе ставлення до рядових учасників фронтових буднів. У такий спосіб (завдяки таким заміткам та спостереженням) Степан Васильченко готував систему образів, сюжетно-композиційні ходи до своїх майбутніх антимілітарних художніх творів. Так, у щоденникових записах надibuємо невеликий епізод із задуманого твору «Фотограф», де зображений полковник, командир письменника-хронографа: «Полковник, як полковник, а витягне шию, потягне носом, погляне тими ясними сірими очима, очима надзвичайно егоїстичними й боязкими, і з мундира аж випирається, аж хрюкає, як свиня, хоч на перший погляд зовсім нічого нема похого до цієї тварини» [7, с. 611]. Таким чином в «Окопних щоденниках» Степан Васильченко постає не лише як вдумливий і сумлінний хронограф воєнного лихоліття Першої світової війни, а й як сміливий критик задушливої, затхлої атмосфери в царській російській армії, котра поглинала будь-яку ініціативу з боку кмітливих вояк, сприяла створенню в армійських рядах підлабунництва, облесності, зрештою, й брехні. Тим часом, зауважує він, весь тягар страшної війни лягає на плечі простих солдат, які у війні вбачали «дику безглуздість».

Звичайно, письменник відводив гідне місце вправним діям таких солдат, вказуючи на помірковані артилерійські розрахунки, фіксував окремі вмілі дії офіцерів. Водночас поряд з цими професійними воєнними вчинками, що їх записував прозаїк-документаліст, він фіксує ряд епізодів та сцен, що мають назви «Сцена», «Панна», «Козак», «Подолані», «Фотограф» та ін., котрі згодом знадобляться йому у написанні художніх оповідей (Блокнот № 374). Вражають своєю правдою документальні записи Степана Васильченка, коли він зі своєю військовою частиною проїжджав селами і містами Галичини та інших західноукраїнських поселень. Він не лише фіксує те, що бачить і чує там, а й аналізує як прискіпливий дослідник братовбивчу війну між східними і західними українцями, війну, що має на меті знищення цвіту української нації. «Знову діти: обідрані, змарнілі бігають коло сіл ватагами, як те вороння. Сахару просять чогось або копійку і скрізь, де тільки ідемо селом, або мимо села, – скрізь вони – змарнілі, обідрані, голодні – цілими ватагами... Майбутній цвіт Галичини. Солдати дуже жаліють, плачуть» (1 березня 1915 року).

Як документаліст-хронограф, Степан Васильченко у своїх щоденникових записах виявляє справжній аналітизм. По-перше, він засуджує війну у будь-яких її проявах, стверджуючи, що вона назагал є антиприродним явищем та антилюдським виявом між різними народами. По-друге, західноукраїнські землі, як і східноукраїнські терени знаходяться вже тривалий час під окупацією двох ворогуючих між собою імперій – російської та австро-угорської. Тому участь українців на боці однієї з них завжди несе в собі

братовбивство, нищення нації і народу. По-третє, письменник записує та аналізує різне ставлення з обох українських боків до військовиків ворогуючих армій – хтось примирливо, хтось звідчасно, а хтось навіть з певним відтінком мнимої свободи, або ж і захвату чи приязні.

«Вдаючись таким чином до літературно-критичного прийому – зіставлення, – пишуть дослідники, – майстер слова подає представників ворогуючих армій різнопланово, чим допомагає контрасту в сприйнятті» [8, с. 39]. Приміром, він порівнює зовнішній вигляд офіцерів царської Росії та Австро-Угорщини: перші мають занедбану, неохайну зовнішність, абияк облаштований мундир і здебільшого непоголене обличчя, другі – обстрижені, поголені, навіть із запахом одеколону, «одіж на них – як тільки що од кравця, пики червоні, випищені – здається, були вони не в облозі, а десь в гостині, де їх одгодовували як на сало» [9, с. 609]. Водночас Степан Васильченко в «Окопних щоденниках» як спостережливий хронограф задокументовує ставлення австрійських та мадярських офіцерів до офіцерів-слов'ян, що були на тоді в одній армії. Воно зверхне, чванливе, зневажливе, а найголовнішим є агресивне насаджування спілкуватися лише німецькою та угорською мовами у приватних ситуаціях, «повна й цілковита заборона розмовляти своєю рідною мовою». Як фіксує прозаїк, така ж проблема існувала тоді і в царській армії Росії, адже подібне нераз відчував на собі й автор щоденникових записів. Відчував як людина та українець.

На основі аналізу «Окопних щоденників» Степана Васильченка можна зробити висновок, що вони, його записи та замітки, не тільки несли в собі документально фактографічне наповнення, а й по-своєму слугували добротним матеріалом до його художніх творів про події Першої світової війни. Тож на сторінках щоденників, як уже зауважувалося, на сторінках його блокнотних фіксацій виявляємо заголовки його майбутніх прозових творів: «З нудьги», «Бардачок», «На позицію», «В секреті» та ін. То вже згодом письменник додасть до свого документального твору «Окопні щоденники» яскраві зразки епічної творчості про воєнне лихоліття, свідком й учасником якого він був, – оповідання «Чорні маки», «Отруйна квітка», «Під святий гомін», «На золотому лоні», в підзаголовках яких влучно значилося: «з польової книжки», «свідчення очевидця», «сторінки із життя одного полку».

Інший український письменник Володимир Винниченко висвітлює події Першої світової війни здебільшого у першому-другому томах своїх «Щоденників». На відміну від Степана Васильченка він не брав у ній безпосередньої участі. Однак як прискіпливий художник слова він знав про неї зусібіч – з розповідей її учасників, з документів та архівів. Тому вже з перших сторінок своїх записів він прагне максимальної достовірності зафіксованих явищ, процесів та подій. Варто зазначити, що за всієї суб'єктивності таких записів він всіляко прагне до об'єктивності в їх подачі. «Але війну я

переношу все тяжче і тяжче. Злочинна брехня, – пише він, – обман писак по краплі набираються в душі, і я вже не можу винести більше ваги цих крапель, – кожна зайва людоджерна хвастовитість їх, продажна брехливість, кожне слово в оборону тьми, горя, убожества нашого хвилює мене до того, що мені буквально псується на цілий день настрій» [10, с. 76].

Якщо ж в цілому проаналізувати щоденникові записи Володимира Винниченка, то у вічі впадає не лише ґрунтовна документалістика в першому томі про події Першої світової війни, а й своєрідна письменницька манера їх подачі. Як правило, вона сповідально-суб'єктивована, емоційно наснажена, філософськи глибока. Більше того, прозаїк-документаліст завжди виходить за рамки відтворення фактів та почуттів, за межі національного часу, простору, а відтак цілком логічно і послідовно оцінює воєнні події із загальнолюдських позицій та історико-суспільних реалій. В такий спосіб досягається правдивість тих чи тих документальних свідчень, реальність їх сприйняття впродовж багатьох поколінь не лише українського, а й європейського народів. Бо у своїх щоденниках Володимир Винниченко проступає абсолютно з гуманістичних позицій в оцінюванні воєнного лихоліття, братовбивчої війни, гибелі тисяч і тисяч невинних людських душ. Він занотовує з цього приводу такі думки: «Там, на тих фронтах, стоять одні проти одних (...) і остервеніло, люто, за допомогою науки, техніки, темноти, нещастя, забобонів, законів, релігій, брехень, обману, за допомогою сил природи і людини вбивають, калічать, мордують себе...» [11, с. 96].

Як документаліст-філософ, Володимир Винниченко повсякчас підкреслює антинародний характер будь-якої війни, викриваючи ідеологію її пропаганди та агітування за неї: «... Хочеться голосно на всю душу крикнути тим, хто є найбільший злочинець за всесвітнє нелюдське лихо: прокляття вам, тупі виродки, що заради свого черева нищите життя мільйонів людей... Ні один народ не може хотіти війни, не може! Це такий абсурд – прагнення народом війни, про який тільки уряди можуть говорити, не соромлячись, бо урядам ні закони логіки, ні права, ні любови не писано, крім жорстокого тупого егоїзму» [12, с. 83]. Ці словароздуми надто співзвучні нашому часу, нинішній російсько-українській війні. Як і такі по-філософськи і національно заковані слова письменника-документаліста, який глибоко переживав за долю України у тій страшній війні 1914-1917 років, зрештою, про відповідальність кожного українця за майбутнє своєї нації: «Або зупинити зовсім війну, або ж тоді йти і битись за своє, за свою національність... Воювати і битися вовсю, іншого виходу нема» [13, с. 88].

У таких чи подібних за спрямуванням рядках щоденникових записів Володимир Винниченко постає не так хронографом подій Першої світової війни, як філософом страшного воєнного лихоліття, людиною, що прагнула передбачити майбутнє рідного народу, рідної України, всього людс-

тва загалом. У його роздумах органічно переплітаються особистісні враження від війни (біль, звідчасність, почуття любові, віри, надії і сподівань) з об'єктивними, правдивими подіями, що віддзеркалюють реальність майже документально. Як справедливо зауважують дослідники (Микола Жулинський, Григорій Костюк, Степан Погорілий, Галина Сиваченко та ін.), саме щоденники Володимира Винниченка за всією документальною об'єктивністю несуть у собі й суб'єктивні оцінки і враження побаченого й пережитого самим їх автором. І водночас вони відтворюють процес його еволюційних змін та позицій щодо України і всього людського загалу, як письменника та українця. «У цілому на всіх записниках В. Винниченка лежить тавро його неспокійної, могутньої, яскраво-суперечливої, але сильної і чесної особистості, його безнастанних пошуків правди, добра і щастя для людей. У цьому чи не найбільша пізнавальна вартість його записок для нас і для наступних поколінь» [14, с. 28].

Документальні картини подій Першої світової війни відтворює й еміграційний прозаїк-публіцист Олексій Кобець (Варавва) у своєму знаменитому творі «Записки полоненого». Доречно зазначити: його книга настільки реалістична, що написана 1931 року, вона згодом витримала ще наступні п'ять видань, останнє з яких було 1993 року вже в незалежній Україні (К., 1993). Книга не лише правдива, а й оригінальна як у змістовому, так і в структурно-формальному наповненні. Вона складається з чотирьох розділів – «Напередодні», «На війні», «В неволі», «Додому і вдома», кожен з яким можна читати як окремішню оповідь, а в своїй сукупності вони творять органічну художньо-документальну антимілітарну цілість.

Олексій Кобець перед самим початком жажливої війни був мобілізований до лав царсько-російської армії, пройшовши всі злигодні імперської муштри, зневагу людську та національну. Відтак початок самої війни він застав солдатом шостого фінляндського стрілецького полку. «Однієї душною липневою ночі, – пише автор, – пролунали тривожні звуки тривожних сигналів; за пів години полк було вишикувано в подвір'ї в повному бойовому стані й негайно виряджено до вокзалу» [15, с. 26].

Власне, то був початок Першої світової війни і дороги воїна-солдата, що почалась в Хельсінкі і прямувала аж до Мазурських озер у Польщі, то була дорога суцільних боїв, поневірянь і втрат. У своїх спогадах про неї Олексій Кобець наводить один за одним епізоди, що завжди були сповнені смертельної небезпеки. Від Східної Пруссії рядовий Кобець потрапляє на лінію фронту, що розташувався у Карпатах. Саме тут у 1915 році він спізнав тяжких боїв та втрату вояків обох ворогуючих армій – Російської та Австро-Угорської. Тут, у Карпатських горах, 23 травня разом з іншими солдатами він стає полоненим, зауважуючи в своїх спогадах коротке: «Горе переможеним».

У наступному розділі «В неволі» автор спогадів змальовує буття і долю воїнів-українців російської імперської армії в австрійських таборах Естергомі, Фронтштадті, в угорських селах. І все це відтворено майже з документальною достовірністю, глибоко правдиво. Тут доречно навести рядки з його спогадів, коли він як військовополонений перебував у таборі Естергомі і цілком випадково натрапив на могили замордованих сербів: «Усіх тих дев'ять тисяч сербів, – пише автор, – зігнали сюди, коли ще в Естергомі й натяку не було на добре впорядкований табір, огородили колючим дротом і тримали осіннього і зимового холодного часу під відкритим небом – обідраних і голодних – доти, поки всіх дев'ять тисяч не перетягали на оцю високу-високу гору, під той маленький почорнілий уже від часу хрестик. Прокляття війні!» [16, с. 296]. У цих рядках – гнівне засудження війни як винищення людства, винищення поколінь багатьох народів – безневинних і страчених тільки тому, що вони насильницьки були залученими своїми імперіями до «всесвітньої бойні».

Цікавими і правдивими є сторінки із «Записок полоненого» про перебування Олексія Кобця в угорських та віденських таборах. Власне, там він стає активним членом Союзу Визволення України та дописувачем його вісника. З хронологічною точністю і документальністю він описує повсякдення українського національно-культурного та освітнього життя, що провадила ця організація у середовищі українських громад Австрії. Автор спогадів не тільки повідає про таке буття українців, а й сподівається на те, що колись, за інших мирних обставин, хтось напише велику книгу як «зворушливий роман» про те, що діялось у Фронтштадтському таборі полонених у Горішній Австрії за часів Першої світової війни 1914-1918 років.

У завершальному розділі «Додому і вдома» Олексій Кобець крізь призму спогадів, що їх записував упродовж багатьох років воєнного лихоліття, веде неквапливу сповідальну оповідь про тернисту дорогу додому, до рідного вітцівського порога, до дорогої йому Вкраїни, а також виявляє сподівання на її мирне майбутнє. «Книга Олекси Кобця «Записки полоненого», – зауважують дослідники, – є одним із найвизначніших творів української літератури про Першу світову війну, цінним джерелом про першу криваву бойню XX століття» [17, с. 44]. До цього додамо, що вона, як і багато інших подібного змісту видань, є своєрідним документальним свідченням про події Першої світової війни. Тож завданням сучасного українського літературознавства є всебічне і ґрунтовне вивчення такого типу національної літератури.

Література

1. Черемшина Марко. Щоденники // Марко Черемшина. Райська птиця. Зібрання творів. Брустури: ТОВ «Дискурс», 2023. С. 455-471.
2. Там само.

3. Цит. за: Монолатій Іван. Номо Militaris Євген Побігуший-Рен. Історія українського офіцера в чотирьох арміях і трьох війнах. Дрогобич: Посвіт, 2021. 188 с.
4. Там само.
5. Яновська Любов. Твори: В 2-х т. К., 1999. Т. 2. С. 656-698.
6. Васильченко Степан. Окопні щоденники // Степан Васильченко, Оповідання. Повісті. Драматичні твори. Спогади. К., 1988.
7. Так само.
8. Зубович В. С., Зубович Г. П. «Окопні щоденники» Степана Васильченка – літопис подій Першої світової війни // Документально-художня проза про Першу світову війну. Матеріали і тези доповідей та повідомлень Міжнародної науково-теоретичної конференції 23-26 жовтня 1994 року, Луцьк, 1994. С. 38-41.
9. Васильченко Степан. «Окопні щоденники»... Цит. вид.
10. Винниченко Володимир. Щоденник: У 5-ти. За редакцією Гр. Костюка. Едмонтон-Нью-Йорк, 1980. Т. 1. (1911-1920). С. 498.
11. Там само.
12. Там само.
13. Там само.
14. Костюк Григорій «Записники Володимира Винниченка» // Володимир Винниченко «Щоденник». Том перший. 1911-1920. Видання Інституту Українських студій. Едмонтон-Нью-Йорк, 1980. С. 11-28.
15. Кобець (Варавва) Олексій. «Записки полоненого». Пригоди і враження учасника Першої світової війни. Видання четверте. Мюнхен: «Дніпрова хвиля», 1959.
16. Там само.
17. Борщович В. Т. Перша світова війна у спогадах О. Кобця «Записки полоненого» // Документально-художня проза про Першу світову війну. Матеріали і тези доповідей та повідомлень Міжнародної науково-теоретичної конференції 23-26 жовтня 1994 року. Луцьк, 1994. С. 43-45.

UKRAINIAN ARTISTIC DOCUMENTARY LITERATURE ABOUT THE EVENTS OF THE FIRST WORLD WAR

Olha Tovt

*Uzhhorod National University; Department of Ukrainian Literature;
University street 14, Uzhhorod, Transcarpathian region, 88000;
e-mail: olha.tovt@uzhnu.edu.ua*

Purpose of the article. *In Ukrainian literature about the events of the First World War, in addition to fictional works, there exists a rather significant layer of documentary writing – diary entries, memoirs, journalistic ar-*

*ticles, recollections, notes, confessions, and other genre forms. The task of researching them is a specific and important mission for contemporary literary scholars and historians. These diverse literary materials contain both subjective and objective facts, phenomena, and processes recorded by writers and eyewitnesses of the wartime hardships of the early 20th century. In accordance with the aim and objectives of the article, the **methodology** used includes: historical-cultural, biographical, hermeneutic, and comparative-typological methods. As a result of the research, the ideological and aesthetic features of Ukrainian documentary writing about the First World War have been identified; diary entries and memoirs of a number of Ukrainian authors – both from mainland Ukraine and the diaspora – have been analyzed; and the unique poetics of such works have been examined. This constitutes the scientific **novelty** of the proposed study. Moreover, the study has **practical** value, as these materials can be used in Ukrainian literature classes in modern Ukrainian schools, in higher education institutions, and in literary and historical research related to the events of the First World War.*

Keywords: diaries, memoirs, recollections, documentary literature, First World War.